

Adnan Jahić, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme monarhističke Jugoslavije (1918-1941)*. Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica za grad Zagreb i Zagrebačku županiju i Islamska zajednica u Hrvatskoj (Medžlis Islamske zajednice Zagreb), 2010, 664 str.

U našoj balkanskoj univerzitetskoj, naučnoj i publicističkoj javnosti rijetko je naći primjer da se za kraće od dvije godine pojave dva opsežna i iznimno vrijedna djela, dvije po obrađenoj tematici i metodološkom pristupu iznimno relevantne knjige, koje pokrivaju jednu široku temu i predmet u dva umnogome susljedna perioda. Knjige dr. Adnana Jahića i dr. Denisa Bećirovića za svoj predmet imaju Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini. Jahićevo djelo obrađuje Islamsku zajednicu u monarhističkoj Jugoslaviji (1918-1941), dok Bećirovićeva knjiga predstavlja monografiju koja obrađuje Islamsku zajednicu u doba avnojevske Jugoslavije (1945-1953). Smatramo da je pojava dvije monografije ovakvog ranga, koje se tematikom i predmetom obrade gotovo nastavljaju jedna na drugu, prvorazredan događaj takve vrste u naših naučnika i istraživača. Za ovo trebamo zahvaliti ne samo autorima već i vrijednim izdavačima u Republici Hrvatskoj, naime Bošnjačkoj nacionalnoj zajednici za grad Zagreb i Zagrebačku županiju, kao i Islamskoj zajednici u Hrvatskoj (Medžlisu Islamske zajednice Zagreb). Ispred izdavača ovih vrijednih djela imena su gospode Mirsada Srebrenikovića, Seada Berberovića i Gzima Redžepija, a urednik obje knjige je agilni i uporni Dževad Jogunčić.

Adnan Jahić (rođen u Tuzli 1967) nakon završene osnovne škole i gimnazije i, potom, orijentalistike i anglistike na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, magistrirao je na postdiplomskom studiju tog fakulteta. Doktorirao je 2007. na Filozofskom fakultetu u Tuzli disertacijom "Organizacija i rad Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini između dva svjetska rata", a knjiga koju ovdje predstavljamo najvećim je dijelom sačinjena od poglavlja njegove doktorske disertacije.

To što se prepoznaje u objavljenim djelima dr. Adnana Jahića jeste, nesumnjivo, svestrano zanimanje za historiju Bosne i Hercegovine između dva svjetska rata. Jahićevim su zanimanjima političke, ekonomske, društvene i religijske prilike u tom periodu u Bosni i Hercegovini i na Balkanu bliske, on ih već duže vrijeme proučava na metodološki zavidan način, te ova njegova knjiga dolazi kao krunski dokaz njegovog ozbiljnog naučnog i istraživačkog rada.

K tome, kako se iz Jahićevih knjiga i radova vidi, ma koliko se smatralo da je dolazak Austro-Ugarske bio prevrat za Bosnu i Hercegovinu nalik razornom zemljotresu, smatramo da je period između dva svjetska rata bio najveći prijelom kroz koji su prošli bosanskohercegovački muslimani. Austro-Ugarska imperija bila je država

prava i zakona, gotovo pola stoljeća pružala je zaštitu svim narodima i vjerama u Bosni i Hercegovini. Ipak, s dolaskom jugoslavenskih državnih aranžmana, napose u periodima kad je u tim aranžmanima srpska politička, nacionalna i radikalna ideja odnosila golemu prevagu nad socijalnim idejama, došlo je do nasrtaja na Bosnu i Hercegovinu, njenu državnost, tradiciju i društvo, kao i izravnih nasrtaja na Islamsku zajednicu.

Dr. Adnan Jahić je ovu knjigu ustrojio monografski, na način da prati Islamsku zajednicu od velike smjene političkih gospodara do koje je došlo tokom Prvog svjetskog rata. Pod Jahićevom historičarskom lupom našla se potom Islamska zajednica u periodu monarhističke Jugoslavije, koji je potrajao dvadeset i više godina.

Islamska zajednica je iz Prvog svjetskog rata izišla desetkovana, tvrdi dr. Jahić na temelju brojnih dokumenata i istraživanja. Njeni vakufi, uprava, finansije, mektebi, medrese, imami, muallimi, hodže i kadar općenito, našli su se na rubu kolapsa. Postala su aktualna sirotišta i postavilo se pitanje kako ih organizirati. Obrađujući to u prvom poglavlju posljednje godine austrougarske garske uprave, autor o svemu tome dokumentirano govori.

Drugo poglavlje dr. Adnan Jahić posvećuje ideji nastanka Jugoslavije, ideji jugoslavenstva, odnosu bosanskohercegovačkih muslimana prema njoj i nje prema muslimanima i islamu, da bi u trećem poglavlju opširno govorio o samom nastanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, te o "Bošnjacima u vihoru bezakonja i zločina" i "bijedi poratnog vremena", u kojem je došlo do sve bržeg urušavanja autonomije Islamske zajednice koja se temeljila na Štatu iz 1909. godine. Autor objektivnom historijskom analizom opisuje kako je ta

autonomija Islamske zajednice posve ukinuta Zakonom o Islamskoj vjerskoj zajednici Kraljevine Jugoslavije iz 1930. godine.

U ovom poglavlju prepliću se brojni planovi. Jahić govori o problemima poslovanja vakufa i sve tanjem stanju vakufskih finansija, o pokušajima da se reformiraju prosvjetni zavodi Islamske zajednice, da bi potom na mnogo mjesta ukazivao na krupnu figuru reisul-uleme Mehmeda Džemaludina Čauševića. Islamska intelektualna scena u Bosni i Hercegovini toga vremena već je bila bremenita podjelama na "napredne" i "natražne" elemente, na "progresivne" snage i one koje su "tradicionalne". Ali, kako pokazuje dr. Jahić, gubitak i propadanje ekonomske i imovne moći Islamske zajednice, ili njeno slabljenje, umnogome su doprinijeli da se i na drugim stranama života osjeti beznađe.

S druge strane, autor i u trećem i u četvrtom poglavlju pokazuje kako se uz aktivnosti reisa Čauševića u trećoj deceniji dvadesetog stoljeća na sceni Bosne i Hercegovine sve više javlja Jugoslavenska muslimanska organizacija (JMO) s jedne, dok "Gajret" sve jasnije zauzima probeogradsku politiku s druge strane. Oživljavaju se ranija i osnivaju nova udruženja, javljaju se istaknuti pojedinci raznovrsnih orijentacija. Dolazi do dinamiziranja debate o tome "šta da se radi?" Spram nove prijestonice, Beograda, bilo je više bosanskih adresa, a Beograd je posve jasno uvijek znao naći svoje favorite. I pomoći ih kad god ustreba. Islamska zajednica je često u tome ostajala kratkih rukava.

Autor govori i o brojnim postupcima kojima su se jugoslavenske (srpske) vlasti miješale u rad Islamske zajednice. Najvažnija i najeklatantnija osujećivanja normalnog rada Islamske zajednice događala su se, tvrdi Jahić, na sljedećim planovima:

- otezanje s izdavanjem odobrenja za nova uvakufljenja,
- upošljavanje vjerskih službenika u državnim organima bez ispitivanja njihove kvalifikacije,
- samovoljno formiranje džemata i imenovanje državnih imama,
- neovlašćeno upošljavanje i smjenjivanje sekretara Ulema-medžlisa i muftija,
- premještanje šerijatskih sudija bez reisul-ulemine murasele (dozvole/imenovanja/ovlašćenja) itd.

Teme koje pokriva ova knjiga, a koje je dr. Jahić detektirao u periodu 1918-1930, sigurno predstavljaju do sada kod nas najbolje napisana poglavlja o reisul-ulemi Čauševiću i njegovoj političkoj borbi na više poprišta. To je poseban razlog zašto ovu knjigu svesrdno preporučujemo svima koji se danas bave "politikom" Islamske zajednice ili, štaviše, tu "politiku" kreiraju i provode.

Prema mišljenju dr. Adnana Jahića, sa Čauševićevom ostavkom i s dolaskom reisul-uleme hafiza Ibrahima Maglajlića 1930. dolazi do velikih promjena u Islamskoj zajednici. Budući je šestojanuarska diktatura iz 1929. godine ukinula političke stranke, iz Islamske zajednice su sistematski odstranjivani kadrovi Spahine JMO, a u strukturu Islamske zajednice polahko su ulazili članovi bošnjačke uleme i inteligencije koji su podržali šestojanuarsku diktaturu. Također, ovo je bilo i vrijeme znatnijeg ulaska "gajretovski" orijentiranih intelektualaca u "vakufsko-mearifске strukture", što je izazvalo "reakciju tradicionalne uleme", kako kaže dr. Adnan Jahić. Na ovim mjestima u svojoj knjizi Jahić govori o zapaženoj ulozi Salima Muftića.

Jahić tvrdi da je režim u periodu tzv. "oktroirane uprave" (1930-1936) Islamskoj zajednici osigurao uvjete za poboljšanje vjeronauke. Tada je došlo do poboljšanja materijalnog servisiranja ovog predmeta u školama, ali su nasuprot "dotičnim postignućima", tvrdi autor, "izostale inicijative za šire naučno buđenje i preporod". Zapravo, nakon 1930. došlo je do "hijerarhizacije uleme" u Islamskoj zajednici, tako da se javio veoma veliki jaz između njenih nižih i viših slojeva.

S političkim promjenama 1936. na scenu su opet stupili Mehmed Spaho i JMO. Dr. Jahić opisuje kako je politika Spahine nagodbe s Beogradom nadvladala i iskoristila Islamsku zajednicu. Također, dolazi do pojave ulemanskog udruženja "Ul-Hidaje", da bi 1938, u predvečerje Drugog svjetskog rata, za reisul-ulemu došao Fehim Spaho, brat Mehmeda Spahe. To su teme o kojima dr. Adnan Jahić govori u petom poglavlju. S tim poglavljem vidimo da se ovo djelo dr. Adnana Jahića može čitati i kao visprena analiza vremena trojice reisul-ulema u Islamskoj zajednici: Čauševića, Maglajlića i Spahe.

Ukratko, ova knjiga objektivno prikazuje i naučnom terminologijom predstavlja povijest Islamske zajednice u razdoblju između dva svjetska rata, opisuje Islamsku zajednicu i kao najvažniju instituciju u Bošnjaka u ovom periodu, te izlaže životopise, djelo i djelovanje rukovodećih kadrova i uleme u Islamskoj zajednici u prvoj polovini XX stoljeća. Osim toga, knjiga donosi historijat institucije vakufa s jedne strane, i prikazuje mnogobrojne uzroke propasti, devastiranja i uništenja vakufskog sistema s druge strane, ali izlaže i historijat nastanka i stasanja sekularnih institucija u Bošnjaka (političkih partija i nacionalnih društava) u mjeri u kojoj se to ticalo Islam-

ske zajednice. Knjiga, također, objašnjava načine djelovanja za kojima je Islamska zajednica posezala kako bi pomogla da se Bošnjaci snađu pod vlašću monarhističke Jugoslavije.

Diskurs knjige je objektivan, razlozan, dokumentiran, kritički orijentiran i racionalan. Daleko je od bilo kakve sentimentalnosti, patetike, ridanja, "žala za turskim

vremenima" i slično. Iz ovih i mnogih drugih lijepih povoda i razloga ponukan sam da ovu knjigu preporučim svima koji se bave Bosnom i Hercegovinom u XX stoljeću. Pritom se nadam da će je pročitati i naše muftije, glavni imami i muderisi ■

Enes Karić

Zlatko Hasanbegović, *Jugoslavenska muslimanska organizacija 1929. – 1941. (u ratu i revoluciji 1941. – 1945.)*. Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar" i Medžlis Islamske zajednice Zagreb, 2012, 880 str.

Prije skoro 40 godina Atif Purivatra je obogatio historijsku nauku svojim kapitalnim djelom o Jugoslavenskoj muslimanskoj organizaciji i njenoj ulozi u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (1918-1929). Od tog vremena naučna javnost je čekala dostojan nastavak – koji bi objasnio položaj i ulogu JMO-a u turbulentnim zbivanjima Kraljevine Jugoslavije te zamršenim političko-nacionalnim tokovima koji su prethodili raspadu prve jugoslavenske države i ratu i revoluciji 1941-1945. godine. Taj dostojan nastavak, i više od toga, došao je iz pera Zlatka Hasanbegovića, hrvatskog historičara bosanskih korijena, koji se već afirmirao naučno odgovornim i vjerodostojnim pristupom važnim i osjetljivim historijskim temama.

Knjiga Zlatka Hasanbegovića *Jugoslavenska muslimanska organizacija 1929. – 1941. (u ratu i revoluciji 1941. – 1945.)* predstavlja veliko historiografsko djelo koje će, nema sumnje, biti nezaobilazno štivo svi-

ma koji budu istraživali politička zbivanja i nacionalne odnose u Kraljevini Jugoslaviji, napose historiju bosanskohercegovačkih muslimana – Bošnjaka – u XX stoljeću. Svojom ozbiljnošću pristupa, voluminoznošću kritičko-analitičke rekonstrukcije različitih izraza obrađivane historijske pojavnosti, svojim uravnoteženim i nenametljivim zaključcima i ocjenama, ovo djelo ulazi u red najboljih historiografskih ostvarenja iz oblasti političke historije bivše jugoslavenske države, demonstrirajući autorovu privrženost visokim standardima historijske nauke bez kojih nema korektnog i ozbiljnog bavljenja prošlošću.

Istraživati prošlost političke stranke iza koje nije ostala stranačka arhiva iznimno je zahtjevan i delikatan posao. U Hasanbegovićevom slučaju rad je bio time složeniji što je JMO u Kraljevini Jugoslaviji imala ambivalentan status – formalno je bila raspuštena, pa je, opet, ostvarivala utjecaj na narodne mase; zvanično je bila uključena